

Euroopa ja Eesti pinnamood

Koostaja:
Vaike Rootsmaa

Avaldatud Creative Commonsi litsentsi „Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel 3.0 Eesti (CC BY-SA 3.0)“ alusel, vt <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/ee/>

Esitluse valmimist toetas

Euroopa

- Miks on Euroopa lõunaosa mäGINE?
- Milline on Euroopa suurim pinnavorm?
- Kuidas tekivad madalikud?
- Mille poolest erineb lauskmaa madalikust?
- Kas tunned Euroopa madalikke?

Eesti asub Ida-Euroopa lauskmaal

Esitluse valmimist toetas

Nimeta Eesti kõrgustikud!

Eestimaal jäävad kõrgused valdavalt alla 100 m

Kõrgustikud jagatakse tekke järgi :

- Kulutuskõrgustikud – Pandivere ja Sakala
- Kuhjelised kõrgustikud – Haanja, Otepää ja Karula

Esitluse valmimist toetas

Eesti “mäed” ei jää isegi pildile

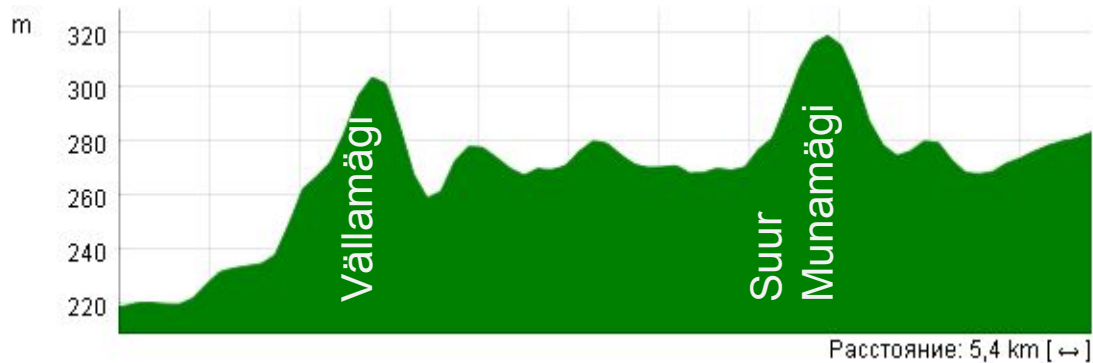
Vaade Ebavere mäelt Pandivere kõrgustikule

Vaade Suure Munamäe tornist

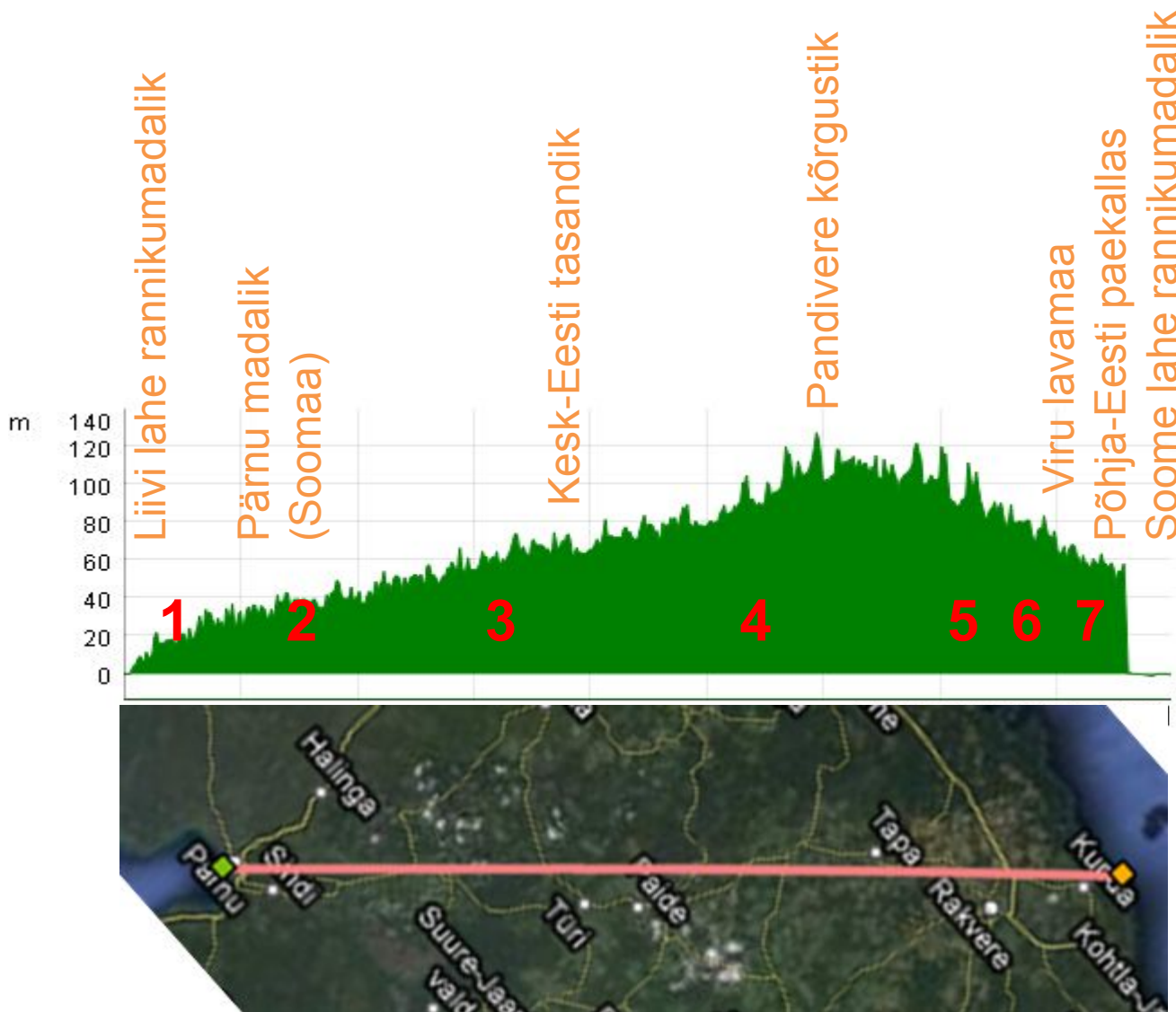
- Suur Munamägi on Baltimaade kõrgeim tipp.
- Miks tundub maastikul Vällamägi kõrgem kui Suur Munamägi?

Esitluse valmimist toetas

Risti läbi Eestimaa – Pärnust Kundasse

Milliseid pinnavorme tuleb sellel teekonnal ületada?

Kui suur on sellel teekonnal kõrguste vahe?

Nimeta Eesti madalikud!

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüppe Sihtasutus

Pakri poolsaarelt Haanjasse

Miks mõnda tasandikku nimetatakse lavamaaks?

Esitluse valmimist toetas

Eesti pinnamoe kujunemist on mõjutanud

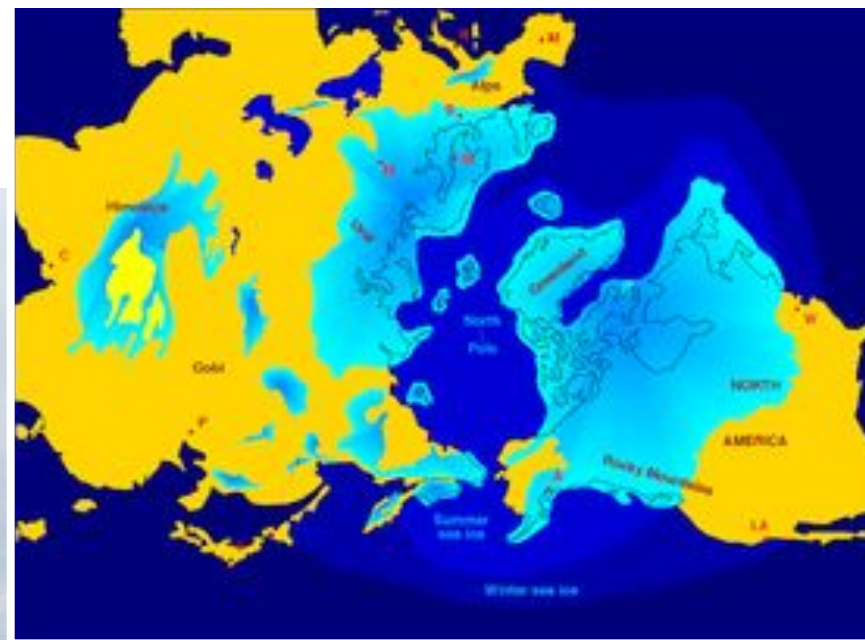
- Devoni ajastu järgsed kulutusprotsessid
  - Säilinud on pinnamoe suurvormid
    - Kõrgustikud, lavamaad, nõod
- Mandrijää peatetung ja taandumine
  - Kõrg- ja Madal-Eesti kujunemine
- Jääajajärgsed kuhje- ja kulutusprotsessid
  - Looduslikud protsessid
  - Inimmõju

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüpe Sihtasutus

Mandrijäätumise mõju

Jää pealetungil kujunesid:

- ✓ paetasandikud
- ✓ kulutusnõod
- ✓ voored

Jää taganemisel kujunesid:

- ✓ moreentasandikud
- ✓ moreenkünkad

Jääsulavete poolt kujundati:

- ✓ oosid
- ✓ mõhnad
- ✓ sandurid

Raigastvere voor

http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Raigastvere_voor_ja_j%C3%A4rv.JPG

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Northern_icesheet_hg.png

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüpe Sihtasutus

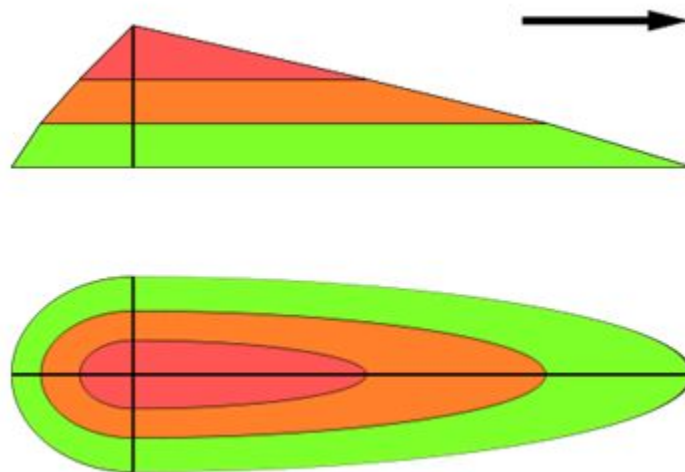

Oosid ja voored

Oosid ehk vallseljakud on järsunõlvalised vallid, mis kujunesid liustikulõhededes voolavate jõgede setetest.

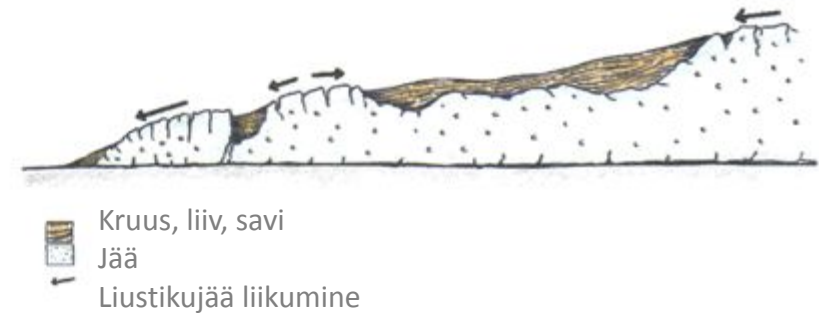
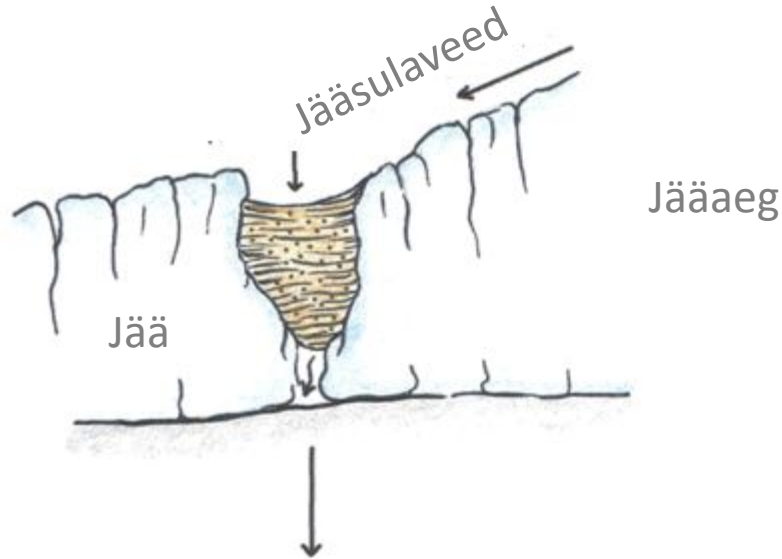
Voored on leivapätsikujulised pinnavormid, mis tekkisid mandrijää vooliva ehk kulutus-kuhjelise tegevuse tagajärjel liustiku serva lähedal. Voore pikitelg näitab jää liikumise suunda ja järsem nõlv jää tuleku suunda.

Esitluse valmimist toetas

Mõhnad ja mõhnastikud

Mõhnad on ümarad künkad, mis kujunesid jääpankadevaheliste jääjärvede setetest.

Esitluse valmimist toetas

Madalal maal leiab iga künigas kasutust

Valgehobusemägi

Mägede mõhnastiku kõrgeim tipp Valgehobusemägi (106 m) on ühtlasi Järvamaa kõrgeim “mägi”

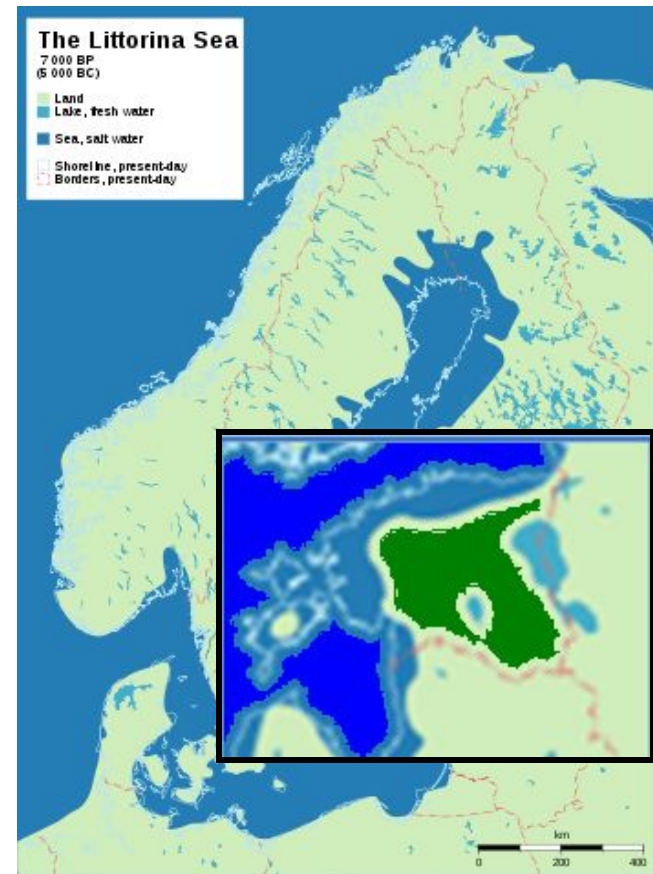
Aegviidu-Nelijärve oosiahelik lõpeb Jäneda linnamäega

Jäneda linnamägi

Läänemere taandumine

Millised Eesti alad olid Antsülusjärve ja Litoriinamere staadiumi ajal vee all?

Rannik muutub ka tänapäeval

Esitluse valmimist toetas

Madal- ja Kõrg-Eesti

Võrtsjärve madalik

Kõrg-Eesti oli jääajajärgselt kohe maismaa

- liigestatum pinnamood
- kõrgem mullaviljakus

Ugandi lavamaa

Madal-Eesti oli jääajajärgselt suurte jääpaisjärvede või Läänemere veega üle ujutatud

- tasane, soostunud,
- madalam mullaviljakus

Üllar Kaaveri õhufotod soisest ja metsasest **Võrtsjärve madalikust** Rannu-Jõesuus ning põllustatud **Ugandi lavamaast** Rannu ümbruses

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüppe Sihtasutus

Mere- ja suurjärve tekkelised pinnavormid

Murrutuskulpad
Tamme paljandis

Kuhjevormid:

- ✓ meretasandikud
- ✓ järvetasandikud
- ✓ rannavallid
- ✓ maasääred

Rannakarjamaa Lääne-Saaremaal

Kulutusvormid:

- ✓ rannakaljud
- ✓ rannajärsakud
- ✓ murrutuskulpad

Vaike Rootsmaa fotod

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüppe Sihtasutus

Põhja-Eesti paekallas – Eesti looduse sümbol

- Põhja-Eesti paekallas on osa Balti klindist.
- Balti klint on tekkinud Ida-Euroopa platvormi ja Fennoskandia kilbi piirile.
- Siluri klint kulgeb Lääne-Eestist Gotlandi saare rannikule.

Pakri poolsaar

Vaike Rootsmaa foto

<http://www.klint.envir.ee/klint/est/4.html>

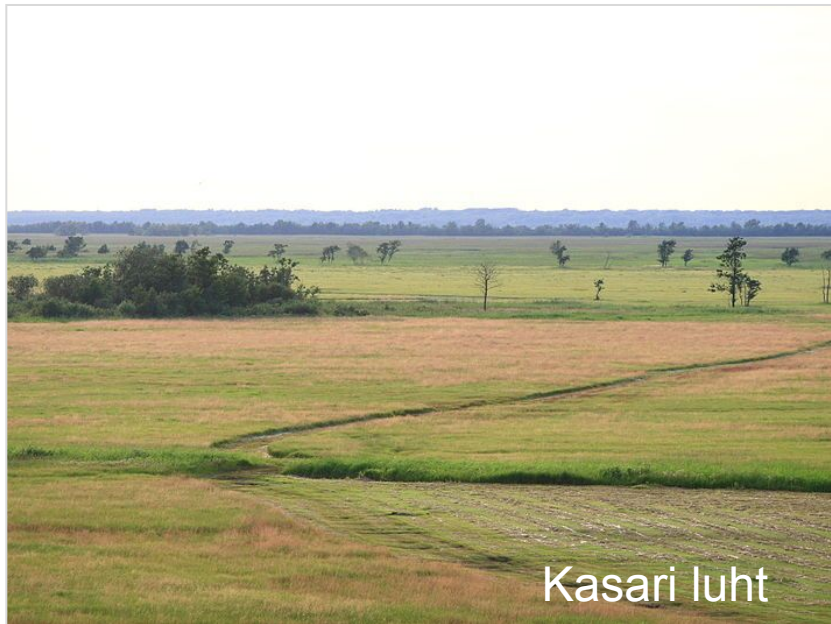
LISALUGEMIST: <http://www.klint.envir.ee/klint/index.html>

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüppe Sihtasutus

Vooluveetekkelised pinnavormid

Kuhjevormid:

- ✓ kaldavallid
- ✓ lammitasandikud

Kulutusvormid:

- ✓ uhtorud
- ✓ jõgede orud (sälk-, mold-, lamm-, kanjonorg)

Põhjaveetekkelised pinnavormid

Koopad liivakivides

Karstivormid lubjakivides:

- ✓ langatuslehtrid
- ✓ karstiorud
- ✓ karstikoopad
- ✓ karstilõhed

Taevaskoja Emaläte

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/et/4/49/Emal%C3%A4tte_koobas1.jpg
Vaike Rootsmaa foto Kostivere karstiväljast

Esitluse valmimist toetas

Tiigrihüppe Sihtasutus

Kostivere karstiväli

Vaade Tolkuse rabale Rannametsa luiteharjal olevast vaatetornist (torni vari on pildil)

Muud pinnavormid

Tuuletekkelised:

✓ Iuited

Elutekkelised:

✓ sootasandikud

Rusukalle Pakri
panga all

Raskusjõu tekkelised:

✓ rusukalded

Kosmogeensed:

✓ meteoriidikraatrid

Esitluse valmimist toetas

Inimtekkelised pinnavormid

- ✓ Aherainemäed
- ✓ Tuhaplatood
- ✓ Linnamäed
- ✓ Teetammid

Lõhavere linnamägi

Siluri lubjakivi karjäär Gotlandil

- ✓ Kraavid, kanalid
- ✓ Karjäärinõod
- ✓ Tehisjärvede nõod

Esitluse valmimist toetas

Vaike Rootsmaa fotod

Tiigrihüppe Sihtasutus

Milliseid suurpinnavorme läbib Põltsamaa jõgi?

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Poltsamaajoki1.jpg>

Esitluse valmimist toetas

**Kui oskad
loodusest
lugu pidada,
näitab ta Sulle
oma saladusi!**

